

NAMAZ VAKTİ VE VAKTİ GİRMEYEN BÖLGELERDE NAMAZ MESELESİ

Dr. M. Ali ORHAN*

GİRİŞ

İslamın beş şartından biri olan namaz; Sabah, Öğle, İkinci, Akşam ve Yatsı olmak üzere günde beş vakit olarak, Cebrail tarafından Hz. Peygambere gösterilmiştir.¹ Müslümanlar, tayin edilen bu vakitlerde namazlarını her hangi bir vakit problemi yaşamadan eda etmişlerdir. Daha Sonra İslamiyetin, bazı namaz vakitlerinin geç olduğu veya namaz vaktinin girdiğini gösteren atmosfer işaretlerinin hiç bulunmadığı bölgelere girmesiyle müslüman olan halk veya oralara göçen müslümanlar vakit-namaz problemiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Bu problem ilk olarak; eskiden “Daru’l-Bulgar”² denilen bölgede güneşin batması ile doğması arasında yatsı namazının edasına yetecek kadar bir sürenin bulunmaması üzerine ortaya çıkmıştır. O dönem fakihlerinden bir kısmı böyle bölgelerde vakti olmasa dahi yatsı namazının kılınması gerektiğini diğer bir kısmı da gerekmediğini savunarak problemi çözmeye çalışmışlardır.³ Daha sonraki dönemlerde de bu konuyla ilgili çalışmalar günümüze kadar devam etmiştir. Ancak biz, bu konuyu Kur’an ve sünnet açısından namaz-vakit ilişkisi yanında metodolojik şekli ile de almaya çalışacağız. Meselenin vuzuhu için her şeyden önce konu ile yakından ilgisi olan sebep, şart ve illet gibi metodolojik özelliğe sahip terimleri açıklamayı gerekli gördük.

Sebep: Sözlükte “ip, yol, bir yere ulaştırın vasıta” anlamına gelen sebebin,⁴ İstilahta birçok tarifi yapılmıştır. Bu tariflerden konumuzla doğrudan ilişkisi olan şu tanımları zikretmeyi uygun bulduk: “Sebep, mükellefin zimmetine tealluk eden ve yapılması istenen emre, şâri tarafından konulan bir alamet-nişanedir.”⁵ “Sebep, hükmün teşri’i ile açık bir münasebet içinde olsun veya olmasın, Şari’in, varlığını hükmün varlığı, yokluğunu da hükmün yokluğu için nişane kıldığı şeydir”⁶ Gazâli

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

¹ Zeylai, Cemaleddin Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf, Nasbu’r-Râye li Ehâdisi’l-Hidaye, Hindistan 1393/1973, I, 222

² Ural dağları ile Adriyatik denizi arasında kalan bölgeye (Daru’l-Bulgar) denir. Bkz. Hayrettin Karaman, İslamın Işığında Günün Meseleleri(2), İst. 1984, s.334(dipnot)

³ Güzelhisârî, Hilyetü’n-Nâci ala’ş-Şerhi’l-halebi, ts., I, 27,370.

⁴ Karahisarî, Mustafa b. Şemseddin, Ahtari Kebir, Ahmed Kamil Matbasi 1327, s.484; Razi, Tahir Ahmed, Tertibu’l-Kâmusi’l-Muhit ala Tarikati’l-Mısbahi’l-Münir ve Esasi’l-Belaga, Kahira 1959, II, 468-469.

⁵ Hudari, Muhammed, Usulu’l-Fıkh, Mısır 1389/1969, s. 56

⁶ Şaban, zekiyyuddin, usulü’l-fikhi’l-İslami, Daru’n-Nahda el-Arabiyye 1967-1968, s.250; Zühayli,

ise şöyle bir tanım yapmaktadır; “Sebebi şâri tarafından konulup hükümlerin kendisine nispet edildiği şeydir”⁷

Yapılan bu tanımlardan elde edilen müşterek sonuç, sebebi kendisine bağlanmış hükümlerin mevcüdiyeti o sebebin mevcüdiyetine bağlı kılınmasıdır.

İllet: Sözlükte “hastalık, bir şeyin değişmesine sebep olan şey” anlamına gelen illetin, terim olarak tanımı şöyle yapılmaktadır:” Hükümü belirten bir vasfıdır”. Diğer bir tanımı da “Hükümün konulmasını uygun gösteren durumu ihtiva eden munzabıt (ölçülü) ve açık bir vasfıdır” şeklinde yapılmaktadır. Başka bir tanımı da “konulan hükme kaynaklık eden maslahattır” şeklinde ifade edilmiştir.⁸

Sebep ile illet arasındaki fark: İllette, hüküm ile bu hükümün teşriine sebep olan illet arasında bir uygunluk ve münasebet aranmakta iken, sebep ile hüküm arasında böyle bir şart aranmamaktadır. Örneğin; kısas cezasını gerektiren illet kasden insan öldürmektir. Hüküm olan kısas ile bu hüküm gerektiren illet (kasden öldürmek) arasında açık bir münasebet görülmektedir. Namazın vacip olmasını, vaktin girmesi gibi bir sebebe bağlamada ise, herhangi bir münasebet söz konusu değildir.⁹ Bu demek değildir ki, sebep ile hüküm arasında hiçbir münasebet yoktur. Şüphesiz ikisi arasında bazen uygunluk bulunur. Ancak illette olduğu gibi aranan zaruri bir şart değildir.

Şart: Sözlükte “ alamet, işaret ve bir şeyi gerekli kılmak” anlamına gelen şart, ıstılahta” bir hükümün varlığı onun varlığına bağlı olup kendisi meşrutun mahiyetinden olmayan sebeptir” şeklinde tarif edilmektedir. Diğer bir tanımı da “Şartın bulunmaması meşrutun-hükümün-bulunmamasını gerektirip, bulunması ise meşrutun bulunmasını veya bulunmamasını gerektirmeyen şeydir” şeklinde yapılmaktadır. Örneğin; namaz için şart olan temizliğin bulunmaması namazın sıhhatine mani olurken, taharetin bulunması vakti girmeyen namazın kılınmasını gerektirmez.¹⁰

Sebep ile şart arasındaki fark: Bir kısım islam hukukçularına göre, sebebe bağlı hükümler ancak bağlı olduğu sebebin mevcüdiyeti ile vücut bulurken, şarta bağlı hükümlerin var oluşu bağlı olduğu şartın varlığına bağlı olmayıp şartı olmadan da vuku bulması mümkündür. Bu görüşü savunan hukukçular; zekatın vacip olması için nisaba malik olmak gerekir. Nisap ise zekatın vacip olması için sebep olup, nisaba malik olmayan kişi zekat vermekle mükellef sayılmaz. Nisaba ulaşan malın zekatı verilmesi için üzerinden bir yıl- Havelanü'l-Havl-geçmesi de şarttır. Şayet nisab'i-sebebi-tam olan malın üzerinden bir yıl geçme şartı tehakkuk etmeden zekatı verilirse caiz olur diyerek görüşlerini teyid etmektedirler.

Şart da sebep gibi tehakkuk etmeden meşrutun gerçekleşmesi mümkün değildir, diyen hukukcuların gerekçesi ise, nisaba ulaşan zekat malının üzerinden bir

Vehbe, el-Vasit fi-Usulî'l-Fıkhî'l-İslâmî, Dımaşk 1969, s. 96.

⁷ Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, el-Mustasfa min ilmi'l-Usul (Fevatihvu'r-Rahamut ile birlikte), Mısır 1322, I, 93.

⁸ Razi, a.g.e. III, 262-264; Şaban, a.g.e., s.138-139, Zühayli, a.g.e., s. 410

⁹ Hudari, a.g.e., s. 56; Şaban, a.g.e., s. 250-251

¹⁰ İbn Melek, Abdullatif b. Abdulaziz, Şerhu Menari'l-Envar fi Usulî'l-Fıkh (İbn Aynî'nin şerhi ile), 1292, s. 57; Karahisari. a.g.e., s.544; Razi, a.g.e., II, 641-642; Şaban, a.g.e., 253; Zühayli, a.g.e., 101-102.

yıl geçme şartı, sene başından sununa kadar olan uzun süreyi kapsayan bir şart olup, sene içinde verilen zekatın şartı tehakkuk etmiştir. Ayrıca tam olan nisabın üzerinde bir yıl geçmesiyle de zekatın vacip oluşu kesinleşmiş olur.¹¹

A-Kur'an'da, Vakit-Namaz İlişkisi

Kur'an'da namaz ve vakit ile ilgili ayetleri üç gruba ayırmak mümkündür:

a- (Namazı dosdoğru kılın...)¹². (Beni anmak için namaz kıl...)¹³, (Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar...)¹⁴, şeklinde geçen ayetler ve bu ifadeye yakın ayetler, genel olarak namazın vucubiyetine delalet etmektedir. Namaz için şart koşulan vakit ise bu ayetlerde zikredilmemiştir.

b- (Namaz müminler üzerine vakitler içinde farz kılındı)¹⁵ anlamında geçen bu ayet, namazın farziyyetini vakitlere bağlamaktadır. Ancak sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı vakti gibi detaylara değinmemiştir.

c- (Akşama ulaştığınızda akşam ve yatsı, sabaha ulaştığınızda sabah namazını kılın; ¹⁶) (Güneş doğmadan önce ve batmadan önce Rabbini hamd ile tesbib et-namaz kıl, ¹⁷) (Güneş, semanın ortasından batıya doğru kaymasından karanlık basıncıya kadar -öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazı-namaz kıl. Bir de sabah namazını...¹⁸) (namazlara ve orta -ikindi-namaza devam edin...¹⁹) mealindeki bu ve bu ayetlerin manasına yakın diğer ayetler, namazların vucubiyetini ve kılınmasını sebepleri olan vakitlere detaylı olarak bağlamaktadır.²⁰

B- Sünnette, Vakit-Namaz İlişkisi

Bu konuda pek çok hadis nakledilmiştir. Bu hadisleri de Kur'an'da olduğu gibi üç katagoride özetlemek mümkün olur:

a- Sadece namazın farziyyetine delalet edip, namaz vakitlerine değinmeyen hadisler. Bu konuda şu hadisleri örnek vermekle yetineceğiz: (İslam beş şey üzere kurulmuştur: Allah'dan başka ilahın olmadığına ve Hz. Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık etmek, namaz kılmak...²¹) (İnsanlar, Allah'tan başka ilahın olmadığına, Hz. Muhammed'in de Allah'ın rasülü olduğuna tanıklık edip, namazlarını kılana kadar onlarla savaş yapmakla emrolundum)²²

¹¹ Casas, Ahmed b. Ali er-Razi, Usulü'l-Fıkh el-Müsemma bi'l-Fusul Fi'l-Usül/tahkik: Uceyl Casim en-Neşmi), Kuveyt 1405/1985, II, 121; Hudari, a.g.e., s. 62

¹² Bakara, 43

¹³ Tâ-Hâ, 14

¹⁴ Bakara, 3

¹⁵ Nisâ, 103

¹⁶ Rum, 17

¹⁷ Kaf, 39

¹⁸ İsrâ, 78

¹⁹ Bakara, 238

²⁰ Bu konularda geniş bilgi için bkz. Casas, Ayetu'l-Ahkam, Kostantiniyye 1335, I, 266,442-443, II, 266-267,269,272-273, III, 220-221,409-410

²¹ Nevevi, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref, Riyadu's-Salihin, Kahire 1375/1956, s. 424-425

²² Nevevi, a.g.e.; s. 425

b- Namazın hem farziyyetine hem de sayısına delalet eden hadisler. Konuyla ilgili olarak şu hadisleri örnek vermek mümkündür: (Allah, kulları üzerine beş namaz farz kıldı)²³. Hz. Peygamber, “Allah kulları üzerine kaç namaz farz kıldı? sorusuna (Allah kulları üzerine beş namaz farz kıldı)²⁴ cevabını verdi.

c- Namazın farziyyetine, sayısına ve vakitlerine delalet eden hadisler. Bu konuda en bariz örnek “Cibril Hadisi” diye bilinen hadistir. Zira bu hadiste Hz. Cibril, her namaz vaktinin başında ve sonuna doğru gelerek Hz. Muhammed’e namaz vakitlerini uygulamalı olarak göstermiştir.²⁵

C- İslam Hukuku Açısından Vakit-Namaz İlişkisi:

Vaktin tamamını namazın vacip olması için sebep, bir bölümünü de edası için şart sayan hukukçulara göre, vakti henüz girmemiş veya hiç vakti bulunmayan namazın kılınması caiz olmayacağı gibi mükellefin üzerine farz da olmaz. Vakti, namazın şartı olarak veya namazları düzenleyen bir faktör olarak kabul eden hukukçulara göre ise, vakti bulunmayan namazların kılınması gerekmektedir. Konuyu şu iki noktada ele almakta zaruret vardır:

1- Namazın Edası Sığacak Kadar Vakti Bulunmayan Namazın Hükümü

Namazın vakti olup, ancak edası yapılacak kadar yeterli bir vakte sahip olmayan namazın vücubiyeti hakkında ittifak söz konusu iken, bu namazın ne şekil kılınacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Çoğunluğa göre bu namaz, vakti girince kılınmaya başlanıp, takip eden vakte sarkarak tamamlanır. Mezkûr namaza vaktinden önce başlayıp vakti içinde tamamlanması veya tamamı vakti dışında kılınması-kaza hariç-caiz olmaz. Bazıların göre de bu tür bölgelerde namaza vaktinden önce başlanarak vakti içinde tamamlanır. Görüşlerine gerekçe olarak şu örneği öne sürmektedirler: Temettü hacca niyet eden ve kurban kesmeye gücü yetmeyen kişi, bayram ve teşrik günleri olmak üzere üç gün tutması gereken orucu, bu günlerde mekruh olduğu için önceden tutması gerekir.²⁶

2- Vakti Bulunmayan Namazın Hükümü

Vakti bulunmayan namazın, mükelleften düşüp düşmeyeceği tartışması ilk defa, Daru’l-Bulgar denilen bölgede yatsı namazının vakti girmemesi üzerine başlamıştır. Bu namazın düşmeyeceği ve kazası gerektiğini savunanlardan birisi de el-Halvâni (481)’dir. Buralarda yatsı namazının mükelleften sakıt olup, kazası gerekmiyeceğini ifade eden el-Bakâli’nin fetvasını duyan el-Halvani, Beş vakit namazdan birisini düşüren kişi kafir olmaz mı? diye el-Bakâli’ye sorunca, O’da şöyle cevap vermiştir: Kolları dirseklerinden veya ayakları topuklarından kesilen

²³ Nesai, es-Sünen, İst.1981, Kitabu’s-Salâ,I, 230

²⁴ Nesai, a.g.e., I, 228-229

²⁵ Zeylai, a.g.e., I, 222

²⁶ Cassas, Usulül-Fıkh, II, 124, 129; İbn Hazm, Ali b. Ahmed, el-Muhalla, Beyrut tz. III, 163; Tahtavi, Ahmed, Haşiyeye alâ Meragi’l-Felah Terh Nuri’l-İzah, Mısır 1320, s.125

kişi hakkında abdestin farzlarından dördüncüye imkan olmadığı için üç olduğu gibi, vakti bulunmayan beşinci namazın hükmü de budur. Bu cevabı duyan el-Halvânî, bu konuda el-Bakâli'nin görüşüne katıldığını ve uygun gördüğünü ifade etmiştir.²⁷

Bu konuda, görüş sahipleri, her ne kadar da görüşlerini te'yid etmek için tafsılatlı deliller vermeseler de şu deliller tarafları desteklediği kanatindeyiz:

a- Vakti Bulunmayan Namazların Kılınması Gerekir Diyenleri Destekleyen Deliller :

1- Namazın vacip oluşunun esas sebebi "namazı kılınız.., namazlara devam ediniz.." ²⁸ ayetlerindeki Allah Teâla'nın buyurmuş olduğu ezeli hitaptır. Vakit ise namazın edası için şart olup, bu namaz kaza şekliyle de kılınabilir. Bu yoruma şöyle bir itiraz yapılabilir : Bütün Şer'i hükümlerin ana kaynağı Allah'ın ezeli hitabı olduğu gibi namazın vucübiyyetinde de esas sebeptir. Ancak namazın vucübiyyetini gerektiren ilâhi emir gaybi meselelerden olup, duruma vakıf olamadığımızdan dolayı, Allah vakitleri namaz için sebep kılmıştır. Ayrıca, vaktin tekrar etmesiyle namazın da tekrar etmesi bu konunun en bâriz delidir.²⁹

2- Namaz kılmak için vakit bulamayan kişinin durumu tıpkı uyuyarak veya unutarak namazını geçiren kişinin durumu gibidir. (Kim uyuyarak veya unutarak namazı geçirirse hatırladığında onu kılın, onun vakti o zamandır.)³⁰ meâlindeki hadis, uyumak veya unutmak sebebiyle geçirilen namazın kılınmasını gerektirdiği gibi vakti olmayan namazın da kılınmasını gerektirmektedir. Bu iki mesele arasındaki ortak nokta-illet-, her ikisinde de namazın vakti dışında kılınması mükellefin iradesi dışında olmasıdır.

Bu yoruma şöyle bir itiraz yapılabilir: Vakit boyunca uyuyan veya unutan kişi hakkındaki şu ifade: (hatırladığında onu kılın...) olmasaydı, o şahıslara kaza gerekmecekti. Vakti olmayan namaz hakkında ise böyle bir hüküm söz konusu değildir. Zira, uyku esnasında ölen kişi, kılmadığı bu namazdan dolayı günahkar sayılmayacağı hakkında icmanın olduğu da söylenmektedir. Vakti olmayan namazın kılınması veya kılınmaması hakkında ise böyle bir delil yoktur.³¹

Ayrıca uyuyarak veya unutarak namazını geçiren kişi, her ne kadarda vaktin geçmesinde bir kastı olmasa da, farz namazın vucübü ve edâsı için sebep olan vakte şuursuz da olsa idrak etmiştir. Namazın vaktini bulamayan kişi ise hiç bir sürette vakti elde edememektedir. Böylece iki mesele arasında yapılan kıyasın fasit bir kıyas olduğu ortaya çıkmaktadır.

²⁷ el-Halebi, İbrahim b. Muhammed, Halebi Sağır, Kostantiniyye 1268, s. 129, Mültaka'l-Ebhur (Çeviren: Mustafa Uysal), İst.1968, I, 82-83; İbn Abidin, Muhammed Emin HaşiyetüReddi'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtar, Şerh Tenviri'l-Ebsâr, İst. 1984, I, 224

²⁸ Bakara, 43, 110, 238

²⁹ Tahtavi, a.g.e., s. 99

³⁰ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, İst. 1981, III, 267, 282.

³¹ Hudari, a.g.e. s. 36

3- Şeri hükümlerin vacip olabilmesi için aranan şartlardan birisi de müslüman olmaktır. Ancak cumhura göre gayrimüslim olan kişi, İslamiyeti kabul etmese bile namaz kılmakla mükelleftir. Bu görüşü te'yid etmek için gayrimüslimlere hitap eden ayetleri öne sürmektedirler. (Sizi cehenneme ne götürdü? Namaz kılan kişilerden olmadık dediler)³² (Ey insanlar Rabbinize ibadet edin...)³³ Namazın vacib olması için aranan iman şartı tahakkuk etmese bile gayrimüslim namaz kılmakla nasıl mükellef ise, namazın vaktini bulamayan kişi de o namazı kılmakla mükelleftir.³⁴

4- İslam hukukcularına göre öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazını vaktin sonuna doğru başlayarak bir kısmını vaktin dışında tamamlayan kişinin namazı sahihtir. Eğer namazın vacip veya sahih olması için vakit şart olsaydı bu namazın sahih olmaması gerekirdi. Çünkü bölünmeye kâbil olmayan bir ibadettir.³⁵

Bu yorum tutarlı bir mesnede dayanmamaktadır. Çünkü namazını vakti dışında tamamlayan mükellef kısmen de olsa namazın vacib olmasına sebep olan vakte erişmiştir. Namaz vaktinin bulunmadığı bölgelerdeki mükellef ise asla vakte idrak edememektedir. Ayrıca bu görüş bir kısım fakihinin görüşüdür.

5- (Bir gün ve bir gecede Allah'ın onlar üzerine beş namazı farz kıldığını haber verir...)³⁶, (Beş namazı Allah farz kıldı...)³⁷ bu ve Miraç hadisi,³⁸ hiç bir bölge ve mekan ayrımı gözetmeksizin günde beş defa namaz kılınmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca Deccal hadisi diye tanılan şu hadis de vakit aramaksızın günde beş defa namaz kılınmasını gerektirmektedir: Yer yüzünde ne kadar kalacak diye Hz. Peygamber'e sorduğumuzda "birinci günü bir sene, ikinci günü bir ay, üçüncü günü bir hafta, diğer günleri ise sizin günleriniz gibi olup kırk gün kalacak" diye cevap vermesi üzerine, Ey Allah'ın Rasulü! bir günü bir yıl olan o günde bir günlük namaz mı kılacağız diye sorunca "hayır, onu hesaplayın-uzun günü normal güne göre ölçün-"diye buyurdular.³⁹

Vakti olmayan namazları Deccal hadisine kıyas yapmak doğru bir kıyas olamaz. Çünkü Deccal hadisinin getirmiş olduğu hüküm istisnai bir mesele olup, kıyas kurallarına aykırı bir şekilde gelmiştir. İslam hukuk metodoloji kurallarına göre, kıyasa muhalif olarak gelen bir mesele, bir başka meseleye mekis aleyh-ölçü ve örnek-olamaz.⁴⁰

6- Gizli bir emir ile farz olan şey ile ona alamet ve işaret kılınan sebebin bulunmaması arasında farkın olduğunu her düşünür bilir. Çünkü bir şeyin birden fazla alameti ve tanıtıcısı olması ihtimal dahilinde de olup, namazın farz olmasına

³² Müddessir, 42

³³ Bakara, 21

³⁴ Hudari, a.g.e., s. 85-87

³⁵ Taftazâni, Mesud b. Ömer, Şerhu'l-Telvihi ala't-Tevdih li-Metni't-Tenkîh Fi Usuli'l-Fıkh, Beyrut tz., I, 207

³⁶ Müslim, es-Sahih, İst. 1981, I, iman, 7, s. 31

³⁷ Ebu Davud, es-Sünen, İst. 1981, I, Kitabu's-Sala, 9, s. 295-296

³⁸ Bkz. Ahmed b. Hânel, a. g. e., I, 315, III, 161, IV, 208

³⁹ Ahmed b. Hanbel, a.g.e., IV, 181

⁴⁰ İbn Abidin, a.g.e. I, 363; Zühayli, a.g.e., s.402

sebeplerde vaktin dışında başka sebepler de olabilir. Bu nedenle, vakit olmayan yerlerde namaz başka sebeplerle vacip olup kılınması gerekir.⁴¹

Vakti bulunmayan namazların kılınması gerekir diyenler, bu namazların ne şekil ve ne niyetle kılınması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre bu namaz kaza olarak kılınır. Çünkü vakti olmadığından mecburen vakti dışında kılınmakta olup, vakti dışında kılınan namaz da kaza niyetiyle kılınır. Bazılarına göre ise, bu namaz eda olarak kılınır. Çünkü bu namaz, farziyyetine sebep olan vakti kaybetmiş olarak istisnai bir şekilde kılınmaktadır. Ancak eda olarak kılınır diyenler, bu namazın kılınmasında hangi ölçünün geçerli olacağı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre vakti bulunmayan yerdeki namaz, beş vaktin beşide bulunan ve kendisine en yakın yerin vaktine göre eda edilir. Diğerlerine göre de bu namaz, Deccal hadisinde gösterilen şekilde eda edilir.⁴²

b- Kılınması Gerekmez Diyenleri Destekleyen Deliller

1- Vakit, namazın vacib olması için sebep, edası için şart, eda edilen şey için de zarftır. Bu nedenle vakti olmayan namazın edasından söz edilemez. Çünkü eda demek, "kıl" emri ile zimmette sabit olan şeyin aynını vakiti içinde yapmak demektir. Bu namazın kazası da olmaz. Çünkü kaza demek, vakit ile zimmette sabit olan şeyin edası vakti içinde yapılmayıp, vakit dışında yapılan şeydir. Ayrıca kaza edadan bedel olup, aslı olmayan şeyin-edanın-bedeli-kazası-da olmaz.

2- (Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın, çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır.)⁴³ (Gündüzü güneş dönüp-zeval vakti olup-gecenin karanlığı batıncaya kadar-belli vakitlerde-namaz kıl; bir de sabah namazını çünkü sabah namazı şahitlidir)⁴⁴ meâlindeki ayetler ve bu manadaki diğer ayetler⁴⁵, namazın mükellef üzerine vacib olma şartını vakte bağlayarak, vakti olmayan namazın eda ve kaza edilemeyeceğine delalet etmektedir.

3- Vaktin tamamı namazın vacib olması için şart olup son kısmı da edası için şarttır. Bu nedenle, vakti girmiş olan namazı eda etmeden vakit içinde ölen kişi bu namazdan nasıl sorumlu değilse vakti bulunmayan namazdan da sorumlu değildir. Ancak bu görüş, herkes tarafından benimsenmemektedir. Bazılarına göre, edaya birleşen zaman dilimi namazın vücubunun şartı olan sebebidir.⁴⁶

4- Âdetli olan bir kadının âdeti-hayzı-güneş doğduktan sonra kesilirse, kadının üzerine o gün sadece dört namaz vacib olur. Öğle vakti çıktıktan sonra temizlenirse, o gün ona üç namaz vacib olur. Diğer vakitlerin durumu da böyle olup, bu

⁴¹ İbn Hümam, Kemaleddin Muhammed b. Abdulvahid, Şerhu Fethi'l-Kadir ale'l-Hidaye (Baberti'nin Şerhu'l-İnaye ale'l-Hidaye'si ile beraber), Mısır 1970, I, 224

⁴² İbn Hümam a.g.e., I, 224; İbn Nüceym, Zeyn b. İbrahim, Bahru'r-Raik Şerh Kenzi'd-Dekaik, Mısır 1311', I, 259-260; İbn Abidin, a.g.e., I, 362-363; Mehmet Şener, Ahkamın Değişmesi ve Buna Tesir Eden Faktörler, Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı VIII, İzmir 1994, s.13-14

⁴³ Nisa, 103

⁴⁴ İsrâ, 78

⁴⁵ Bakara, 238, Hud, 114; Rum, 17, 114; Kaf, 39.

⁴⁶ Taftazâni, a.g.e., I, 206-207; İbn Melek, a.g.e., s. 59

durumlarda beş namazın beşide vacib olur diye hiç kimse dememiştir. Bu nedenle, vakti bulunmayan namazların durumu da aynen böyledir.⁴⁷

5- İslam hukukunun, Mükellef ile teklif-görev-arasındaki denge prensibi gereğince, mükelleften yapılması istenen ödev mükellefin yapabileceği türden olması gerekir. Zira mükellefi gücü dışında bir görevle görevlendirmek demek, onu yapılması imkansız olan şeyle sorumlu tutmak demek olur ki bu da şu ayetlerin ifade ettiği hükümlere ters düşmüş olur: (Allah her şahsı ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar... Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur.)⁴⁸ (Allah hiç kimseyi verdiği imkandan fazlasıyla yükümlü kılmaz.)⁴⁹ Vakti bulunmayan namazların kılınmasını mükelleften istemek de bu tür hükümlerdendir. Dolayısıyla bu tür namazlar mükellefin zimmetinden düşer.⁵⁰

Allah, “mükellefi yapılması mümkün olmayan bir şeyi yapmakla sorumlu tutar” iddiasının cevabına gelince, bu tür mükellefiyyet aklen mümkün olup şer’an ve filen asla vukü bulmamış bir teoriden ibarettir.⁵¹

Sonuç :

Kur’an ve sünnet tetkik edilince görülür ki, namazda asıl olan şey günde beş defa kılınmasıdır: Vakitlerin fonksiyonu ise namazları düzene sokarak âhenkliği sağlamaktır. Daha önce zikredilen Deccal hadisinin ifade etmek istediği şeyin de bu olduğu kanatindeyiz.

Vakti bulunmayan namazı abdest azalarından birinin bulunmamasına kıyas yapmak da tutarlı bir kıyas olamaz. Çünkü yok olan abdest azasının telafisi hiç bir şekilde mümkün olamazken, vakti olmayan namazı cem’i takdim veya tehir şeklinde kılmak suretiyle telâfisi mümkündür. Ayrıca bu namaz beş vaktin beşinin de bulunduğu en yakın bölgenin vakitlerine göre de kılınabilir. Cem’i takdim veya tehir veya beş vakti bulunduğu en yakın bölgeye göre kılınır ruhsatı, vakti bulunmayan namazın kılınmasını mükelleften istemenin imkansız olan bir şeyi istemek olmadığını göstermektedir.

⁴⁷ İbn Abidin, a.g.e., I, 363

⁴⁸ Bakara, 233, 286.

⁴⁹ Talak, 7

⁵⁰ Hudari, a.g.e., s. 77-80; Zühayli, a.g.e., s.141-150

⁵¹ Zühayli, a.g.e., s. 141-145